

Skladba (SYNTAX)

Výpověď

- základní jednotka komunikace, která je pronesena nebo napsána v konkrétní komunikační situaci. Nejčastěji má formu věty, může být ale i větným ekvivalentem (větou bez přísudku) nebo částí souvětí.
- Výpovědi pronáší mluvčí vždy s určitým záměrem, např. něco oznamuje, rozkazuje, na něco se ptá, něco si přeje

VĚTA

- je základní formou výpovědi. Skládá se z mluvnicky a významově uspořádaných slov, která tvoří samostatný a uzavřený celek. Základem věty je přísudek.

Větné vztahy a jejich vyjadřování

Mezi některými slovy ve větě jsou skladební vztahy, které jsou významově vyjádřeny přísuzováním, určováním, příkazováním a přistavováním. Formálně jsou tyto vztahy vyjádřeny **shodou, řízeností a přimykáním**. Slova (skupiny slov) s vlastním významem, která vstupují do skladebních vztahů, nazýváme **VĚTNÉ ČLENY**.

- 1) **Souřadnost** - př. modrý a červený míček
- 2) **Podřadnost** - jeden z členů je závislý, druhý řídící

shoda (závislý člen se shoduje se svým členem řídícím v osobě nebo pádě, čísle, rodě a životnosti, např. závodníci bojovali, úspěšné závodnice).

řízenost (závislý člen je řízen členem řídícím, člen řídící určuje jeho pád, např. přemýšlet (o čem?) o životě).

přimykání (tvar členu závislého není určován členem řídícím, je mezi nimi významový vztah, např. stál (kde?) u kina, před školou, opodál).

Větný člen

Holý větný člen - nezávisí na něm žádný další větné členy, např. slunce se schovalo, slunce je holý podmět, schovalo se je holý přísudek. Za holý větný člen považujeme:

- předložku se jménem, např. schovalo se **za mraky**,
- zvrtné sloveso, např. **schovalo se**,
- složený slovesný tvar, tj. tvar slovesa být a významové sloveso, např. **budu čekat**,
- přísudek slovesný složený, tj. fázové nebo způsobové sloveso a infinitiv významového slovesa, např. **přestaneme kouřit, mohli byste přijet**,
- přísudek jmenný se sponou, např. **byl bys lepší, stala se lékařkou**.

Rozvitý větný člen - závisí na něm nejméně jeden člen, např. **jarní slunce** (rozvitý podmět), **odpoledne se schovalo za mraky** (rozvitý přísudek)

Několikanásobný větný člen - tvoří souřadné spojení alespoň dvou stejných větných členů. Mezi jednotlivými výrazy v několikanásobném větném členu může být významový poměr.

Významový poměr	Spojovací výrazy	Příklad
slučovací	a, i, ani, jak-tak, jednak-jednak	nečetl knihy ani časopisy
stupňovací	dokonce, ba, nejen-ale(i), nýbrž	poslal pohlednici, dokonce i dopis
odporovací	ale, avšak, však, jenže, nýbrž, sice-ale	levné, avšak pěkné boty
vylučovací	nebo, buď-nebo/anebo/či	buď ty, nebo já
důsledkový	(a)proto, (a)tedy, (a)tak, (a)tudíž	teplé, a proto příjemné počasí

Složky několikanásobného větného členu oddělujeme čárkami. Čárku nepíšeme tehdy, jsou-li výrazy spojeny spojkami a, i, ani, nebo, či ve významu slučovacím. Před spojkami nebo, či se čárka nepíše, pokud je vztah vylučovací oslabený (tzn. mohou platit obě možnosti, např. Kup chleba nebo rohlíky.)

Za větný člen nepovažujeme:

- předložky, spojky, částice, citoslovce
- odkazovací zájmena a příslovce (odkazují na věty vedlejší), např. Nejsem z **těch**, kdo chodí pozdě. Mluvíme o **tom**, co se stalo. Jděte **tudy**, kudy vede cesta.
- oslovení, 5. pád, např. Pojď domů, **Jirko**. Budete, **děti**, večeřet?
- samostatný větný člen (stojí mimo větu, ve větě bývá nahrazen ukazovacím zájmenem nebo příslovcem), např. Prázdniny, **ty** se mi letos vydařily. **Tam** bylo krásně, u moře.
- vsuvku (tj. věta nebo větný ekvivalent, které nejsou závislé na žádném větném členu), např. Stalo se to, **zdá se mi**, před prázdninami. Přijdu **možná** zítra.

Základní větné členy

Přítomnost základních větných členů ve větě je nezbytná. Jedná se o podmět a přísudek.

PŘÍSUDEK

- vypovídá, co dělají, dělali nebo budou dělat osoba, zvíře nebo věc, které jsou ve větě podmětem (telefon zvoní), co se s nimi děje (telefon se rozbil), jakou mají vlastnost (telefon bude připojený). Přísudek je nezávislý větný člen a s podmětem tvoří základní skladební dvojici. Shoduje se s ním v rodě a čísle.
- ptáme se na něj otázkami Co dělá podmět? Co se s ním děje? Jaký je?

Rozlišujeme:

PŘÍSUDEK SLOVESNÝ

- vyjádřený slovesným tvarem určitým, např. Rostou houby. Vrátime se pozítří.
- složený z tvaru způsobového nebo fázového slovesa a infinitivu slovesa významového, např. Musím/musel jsem/budu muset navštívit tetu. Chtěl bych začít pravidelně cvičit.

PŘÍSUDEK JMENNÝ SE SPONOU

- skládá se z podst. nebo příd. jména a ze spony, tj. určitých tvarů sloves být/bývat, stát se/stávat se, např. Tatínek je/byl/bude ředitelem banky. Stane se/stal se z něj dobrý programátor. Každý den je/byl/bude pro mne úspěšný.

Za přísudek jmenný se sponou považujeme také spojení sponového slovesa se:

- zájmenem, např. Ten dům je/byl/bude náš.
- příslovcem, např. Ta rada není/nebyla/nebude zadarmo. Je/bylo/bude mi smutno.
- předložkovým pádem pod. jmen, např. Tento postřík je/byl/bude asi na mšice.
- číslovkou, např. Závodníků je/bylo/bude patnáct.
- infinitivem slovesa, např. Žít není jen jíst.

Sloveso být nebývá ve větě pouze sponou. Je také součástí složených slovesných tvarů (budoucí čas, minulý čas, podmiňovací způsob, trpný rod) a ve větě má pak funkci přísudku slovesného, např. Babička bude odpoledne nakupovat. Nakoupili bychom na zpáteční cestě.

Sloveso být může mít i plný věcný význam ve smyslu “existovat”, např. Strašidla nejsou. nebo může zastupovat sloveso s plným významem, např. Letadlo je/bylo/bude právě nad mořem. = letí. V tomto případě je tvar slovesa být přísudkem slovesným.

Za sponu se považuje v některých případech také sloveso mít, např. Máme dítě nemocné. = Dítě je nemocné.

PŘÍSUDEK JMENNÝ BEZE SPONY

Sponu v tvaru přítomného času můžeme někdy vynechat, přísudek je pak vyjádřený pouze:

- podstatným jménem, např. Škola základ **života**.
- přídavným jménem, např. Všechno **marné**.
- přičestím trpným, např. Pachatel **dopaden**.
- příslovcem, např. přítel **zdaleka**.

S tímto typem přísudku se setkáváme např. v příslovích, heslech, telegramech, nadpisech apod.

Přísudek lze vyjádřit také **citoslovcem**, např. bába šup s liškou do pytle, nebo vedlejší větou přísudkovou, např. Jindřich už není takový, jakého jsme ho znali.

Za přísudek se považuje také spojení určitého tvaru slovesa být s infinitivem, např. Už zdaleky byla cítit vůně levandule.

Podmět

- je základní větný člen, který není závislý na žádném jiném výrazu ve větě. Vyjadřuje původce, nositele nebo cíl děje. S přísudkem tvoří základní skladební dvojici a tvarově se s ním shoduje.
- Ptáme se na něj pádovou otázkou Kdo? Co? spolu s přísudkem.

VYJÁDŘENÝ PODMĚT

- obvykle je vyjádřen **pod. jménem** v 1. pádě, např. Na okraji města stojí nový plavecký bazén, **přídavným jménem** v 1. pádě, např. Mladí se dobře bavili, nebo **zájmenem** v 1. pádě, např. Kdosi znenadání vykřikl.

Podmět dále vyjadřujeme:

- **číslovkou**, např. Brzy se oba vrátili.
- **infinitivem slovesa**, např. Opalovat se na poledním slunci je škodlivé.
- zřídka **neohebným slovním druhem**, např. Každé proč má své proto. (příslovce) Na je předložka. (předložka) Když je spojka. (spojka) Jeho snad zůstalo nepochopeno. (částice) Za vraty se ozvalo pronikavé húú. (citoslovce)
- **složeným výrazem** (citát, názvy uměleckých děl, nadpisy, sportovní povzbuzování apod., často se píší do uvozovek nebo jiným typem písma), např. „Musíme si pomáhat” je film- režiséra Jana Hřebejka. „Ještě jeden” ozývalo se z tribun stadionu.
- **vedlejší větou podmětnou**, např. Kdo je nemocný, musí se řídit radami lékaře.

PODMĚT NEVYJÁDŘENÝ

Podmět nemusí být vyjádřený slovně:

- poznáme-li z tvaru přísudkového slovesa, kdo/co je podmětem věty, např. Pojedeme v létě do Řecka. (my)
- pokud je znám ze situace nebo byl vyjádřen v předchozí větě, např. Rybář nahodil udici a za chvíli již vytahoval (rybář) pěknou štikou.
- a) **Podmět všeobecný** (se všeobecným konatelem) - nedovedeme ho jednoznačně pojmenovat - myslí se jím kdokoli, jakákoli osoba, např. Vtelevizi už tu reportáž dávno vysílali. Dvakrát měř, jednou řež.
- b) **Bezpodmětné věty** - podmět je neurčitý, původce děje je neznámý (to, ono), např. Luplo mu v zádech.

Rozvíjející větné členy

- rozvíjí podmět a přísudek. Jedná se o:

PŘEDMĚT

PŘÍSLOVEČNÉ URČENÍ

PŘÍVLASTEK

DOPLNĚK

PŘÍSTAVKOVÉ SPOJENÍ

Předmět

- závisí na slovese nebo dějovém příd. jm. Vyjadřuje nejčastěji osobu, zvíře nebo věc, kterých se slovesný děj týká nebo je zasahuje, např. opravoval auto, přemýšlel o nabídce.
- Závislost je vyjádřena řízeností.
- Ptáme se na něj pádovými otázkami (kromě 1. a 5. pádu) a řídicím slovesem nebo příd. jm.
- **Rozlišujeme:**

Holý předmět - např. koupil si zmrzlinu.

Rozvitý předmět - např. koupil si vanilkovou zmrzlinu.

Několikanásobný předmět - např. koupil si vanilkovou zmrzlinu a čokoládu.

Předmět ve větě závisí na:

- **slovese**, např. Kamarád výborně ovládá počítač. Na jednom slovese mohou záviset dva předměty, např. mám o tebe starost, nebo i tři předměty, např. něco ti zítra o něm povím.

Předměty nemusí být ve stejném pádu.

- **přídavném jméně**, např. Zákon týkající se životního prostředí přivítali zvláště ochránci přírody.

Předmět může být vyjádřen:

- pod. jménem v pádě prostém nebo předložkovém, např. netýká se to **Jiřiny**, **bez maminky** tam nepůjdu (2. pád), všechno daruji **synovi**, je to **k pláči** (3. pád)
- příd. jménem, např. Odvezte **raněné**. Dejte přednost **dospělým**.
- zájmenem, např. Žádám tě o **to**. Bez **ní** se nevracej. **Všechno** ti vysvětlím. Přemýšlel o **všech**.
- infinitivem slovesa, např. Toužil **odstěhovat se** na venkov. Jsem zvyklý **trénovat** denně.
- vedlejší větou předmětnou, např. Informoval nás (o kom, o čem), **co zjistil v jízdním řádu**. Pochlub se (kým, čím), **komu jsi kupoval tu kytici růží**.

Funkci předmětu může také plnit zvrtné zájmeno se v různých pádech. Vyjadřuje se jím, že podmět i předmět označují stejnou osobu nebo zvíře, např. Zahalila **se** do závoje. (zahalila sebe) Kup **si** ráno svačinu. (kup sobě)

Zájmeno se není předmětem, tvoří-li se slovesem jeden celek, tzn. že se/si je nedílnou součástí slovesa, např. smát se, líbit se, stěžovat si, radovat se.

Ve tvaru trpného rodu zájmeno se nepovažujeme za předmět, je součástí přísudku, např. polévka se vaří, dům se staví, představení se hraje, přednáška se koná.

Příslovečné určení

- je rozvíjející větný člen, který závisí na slovese, příd. jm. nebo příslovci. Závislost je vyjádřena přimykáním (závislý člen s řídícím se ani neshoduje, ani jeho pád není členem řídícím určován). Příslovečné určení vyjadřuje různé okolnosti, za kterých slovesný děj probíhá, např. místo, čas, způsob aj.
- **Rozlišujeme:**

Holé příslovečné určení, např. přišel na **trénink**.

Rozvité příslovečné určení, např. přišel na **trénink ligového družstva**.

Několikanásobné příslovečné určení, např. přišel na **tréninky i zápas**.

Příslovečné určení ve větě závisí na:

- Slovese, např. Dopis byl **včera** odeslán poštou.
- Přídavném jm., např. Kvůli zájmu zákazníků jsou obchody ve velkých městech v neděli otevřené **do večera**.
- Příslovci, např. **Moc** dobře to na tobě poznám.
- **Druhy příslovečných určení:** místo, čas, způsob, míru, příčinu, účel, podmínku, přípustku, zřetel.

Přísluvečné určení místa

Otázky: Kde? Kam? Odkud? Kudy?

Přísluvečné určení místa může být vyjádřeno:

- **příslovci**, např. potkali jsme se **venku**, přijížděli **zdaleka**,
- **pod. jm.** v pádech prostých i předložkových, např. míč prolétl **oknem**, byla vykloněná **z okna**
- **zájmeny**, např. sešli jsme se **u nich**, vrátila se k **němu**, stojící před vámi.
- **vedlejší větou přísluvečnou místní**, např. Rád se vracím tam (kam?), **kde mám své přátele**.

Přísluvečné určení času

Otázky: Kdy? Odkdy? Dokdy? Jak dlouho? Jak často?

Může být vyjádřeno:

- **příslovci**, např. **ode dneška** si budu užívat, stalo se to **vloni**
- **pod. jm.** v pádech prostých i předložkových, např. spal **celou noc**, odešli **na chvíli**
- vedlejší větou přísluvečnou časovou, např. **Jakmile si sedl k počítači**, zapomněl na celý svět. (kdy zapomněl?)

Přísllovečné určení způsobu

Označuje kvalitu dějů, např. běžel rychle, vlastností, např. nově opravený.

Otázky: Jak? Jakým způsobem? např. tvářil **se nevinně**, rychlý **jako blesk**.

Může být vyjádřeno:

- **příslovci**, např. přiznám se **upřímně**, mluví **anglicky**, žijící **rozmařile**,
- **pod. jm.** v pádech prostých nebo předložkových, např. byl uklidněn **upřímnými slovy**, jednal **bez rozmyslu**,
- **přírovnáním**, např. štíhlý **jako topol** (spojení s pod. jm.), spal **jako zabitý** (spojení s příd. jm.),
- vedlejší větou přísllovečnou způsobovou, např. Výlet se uskutečnil tak, **jak jsme si ho naplánovali**. (jak se uskutečnil?)

Příslowečné určení míry

Označuje stupeň, množství nebo intenzitu děje, např. **hodně** jsme se nasmáli, vlastnosti, např. **velmi** laskavý, okolnosti, např. **málo** intenzivně.

Otázky: Kolik? Jak mnoho? Do jaké míry? (Jak moc?)

Příslowečné určení míry může být vyjádřeno:

- **příslovci**, která označují velký nebo malý stupeň, např. **totálně** zklamal, **zcela** promoklý (v nespisovných projevech se často setkáváme i s příslovci děsně, hrozně, strašně, šíleně, parádně), přibližnou míru vyjadřují, např. příslovce přibližně, zhruba, nejméně.
- **pod. jm.** v různých pádech, např. zmrzlý **na kost**, běžel **do vyčerpání**
- **vedlejší větou příslowečnou měrovou**, např. Loudal se, co noha nohu mine. (jak moc se loudal?)

Příslovečné určení příčiny a důvodu

Označuje, co způsobilo určitý děj nebo stav.

Otázky: Pro? Z jaké příčiny? Z jakého důvodu?

Může být vyjádřeno:

- **pod. jm.** v pádech prostých i předložkových, např. zrudl **vztekem**, **pro slzy** neviděl
- **vedlejší větou příslovečnou příčinnou**, např. **Protože byli všichni opatrní**, nic se nestalo. (proč se nic nestalo?)

Příslovečné určení účelu

Označuje, čeho se má dějem dosáhnout, co je jeho cílem.

Otázky: Proč? Nač? Za jakým účelem? S jakým cílem?

Příslovečné určení účelu může být vyjádřeno:

- **pod. jm.** v různých pádech, např. věnoval jí na památku fotografii,
- **infinitivem**, např. přišel jsem si prohlédnout vaši zahradu,
- **VV příslovečnou účelovou**, např. Vrátili jsme se domů, abychom stihli poslední díl televizního seriálu. (proč jsme se vrátili?)

Přísllovečné určení podmínky

Označuje okolnost, na které závisí splnění (uskutečnění) určitého děje nebo stavu.

Otázky: Za jaké podmínky?

Může být vyjádřeno:

- **pod. jm.** v různých pádech, např. **Při pochybnostech** si jev ověřte.
- **VV příslov. podmínkovou**, např. Nebude-li pršet, nezmoknem. (za jaké podmínky nezmokneme?)

Přísluvečné určeni přípustky

Označuje okolnost, navzdory níž se uskuteční nějaký děj.

Otázky: Navzdory čemu? I přes co?

Může být vyjádřeno:

- **pod. jm.** ve spojení s původními nebo nepůvodními předložkami, např. Přes varování horské služby se vydali na výlet.
- **VV příslov. přípustkovou**, např. **I když jsme ho zvali**, nepřišel. (navzdory čemu nepřišel?)

Přívlastek

- rozvíjející větný člen, který závisí na pod. jménu (toto pod. jm. může být kterýmkoli větným členem). Přívlastek toto pod. jm. rozvíjí a přesněji vymezuje jeho význam. Závislost přívlastku na řídícím pod. jm. může být vyjádřena **shodou** (např. režisérovy úspěchy), **řízeností** (např. vítězství hokejistů) a **přimykáním** (např. vůle učit se).
- **Otázky:** Jaký? Který? Čí? a řídícím pod. jm.
- **Může být vyjádřen:**

příd. jm. (výkonný počítač), **pod. jm.** (posádka letadla), **zájmenem** (jeho úspěchy), **číslovkou** (obě děti), **příslovcem** (boj zblízka), **infinitivem** (snaha vyhovět), **VV přívlastkovou** (Člověk, kteřý seděl naproti mně, se usmál. - jaký člověk?)

Typy přívlastků:

PŘÍVLASTEK SHODNÝ

- shoduje se s řídicím pod. jm. v pádě, čísle a rodě. Nejčastěji je vyjádřen příd. jm., které se klade před řídicí pod. jm., např. **mrazivé** počasí.
- **Dále ho vyjadřujeme:**
zájmenem (někteří návštěvníci), **číslovkou** (první vítězství), **pod. jm.** (mizera chlap)

PŘÍVLASTEK NESHODNÝ

- bývá nejčastěji vyjádřen pod. jm., které se klade za řídicí pod. jm., s nímž se při skloňování neshoduje (nemění se), např. výcvik pilotů, lepidlo na tapety.
- Lze je vyjádřit i příslovcem (nos nakřivo), infinitivem slovesa (snaha vymlouvat se)

Shodný rozvitý přívlastek, který stojí za řídícím jménem, je dvojího druhu.

PŘÍVLASTEK TĚSNÝ

- zužuje význam pod. jm. Nemůžeme jej z dané věty vypustit, protože by se smysl věty změnil, např. Vesnice byla zničena za **třicetileté** války. Neoddělujeme jej čárkou. Např. Televizní dokument **vyšílaný v neděli odpoledne** vyvolal živou diskusi.

PŘÍVLASTEK VOLNÝ

- neomezuje význam pod. jm. Z věty jej můžeme vypustit, aniž by se změnil význam věty. Např. **Malebnou** kroměříž hojně navštěvují turisté.
- Přívlastek volný vyjádřený příd. jm. a stojící za řídícím pod. jm. oddělujeme čárkou. Např. Myslivna, obklopena hustými křovinami a vysokými stromy, byla cílem našeho putování.

Stejně jako ostatní větné členy může být přívlastek:

Holý (modré šaty)

Rozvitý (bledě modré šaty)

Několikanásobný (základní, střední a vysoké školy) (čárky)

Postupně rozvíjející (Hokejisté přivezli **zlaté olympijské** medaile.) (bez čárek)

Doplněk

- rozvíjející větný člen, který závisí na pod. jm. (příp. zájmenu) a současně na slovese. Označuje vlastnost, kterou má pod. jm. (zájmeno) za děje nebo která se mu dějem přisuzuje. Závislost je vyjádřena jednak shodou s řídícím pod. jm., jednak řízeností danou vazbou slovesa.
- Otázky: Jaký? (označuje vztah k pod. jm.), Jak? (označuje vztah ke slovesu).
- Může být vyjádřen:

příd. jm. (Dědeček se ve stáří cítil **osamělý**.), pod. jm. (T.G.M. byl zvolen prvním **prezidentem** ČSR), číslovkou (Do cíle doběhl **šestý**.), infinitivem slovesa (Viděl jsem ji **trhat** fialky.), přechodníkem (Utekla **plačíc.**), VV doplňkovou (Chlapec pozoroval parašutisty, **jak se zvolna snášejí k zemi.**)

Rozlišujeme:

Opálené děti se vrátily od moře. (přívlastek)

Děti se vrátily od moře **opálené**. (doplněk)

Děti jsou od moře hezky **opálené**. (jmenná část přísudku)

Přístavkové spojení

- je spojení alespoň dvou výrazů, které stojí v pozici stejného větného členu.
- V některých mluvnicích se označuje jako komplexní větný člen.
- **Výrazy v přístavkovém spojení jsou spojeny volně, klade se mezi ně:**

čárka, např. Karel IV., nejznámější český panovník, založil v Praze univerzitu.

pomlčka, např. Svět na síti - praktickou příručku o internetu - připravila redakce časopisu.

dvojtečka (na konci věty), např. Z auta vystoupila celá rodina: strýc, teta, oba bratřenci.

Přístavkové spojení- se určuje jako jediný větný člen, např. předmět ve větě Svět na síti - praktickou příručku o internetu - připravila... Oddělují se interpunkčními znaménky z obou stran.

př.

Strážnice, malebné městečko na jižní Moravě, je místem konání festivalu.

Byt má tři místnosti, kuchyň a dva pokoje.

V severských zemích, tj. ve Švédsku, Norsku a Finsku, trvá léto krátce.

Malí i velcí, zkrátka všichni, byli vystoupením nadšeni.

Chci ocenit výkony všech sportovců, speciálně sprinterů, koulařů- a skokanů o tyči.